

نائب رئیس شورا و استاد حوزه علمیه استان تهران

آیت الله کاظم صدیقی

دیدگاه حضرت عالی در خصوص پژوهش و تحقیق چیست؟

تحقیق، پیگیری، ریشه‌یابی و رسیدن به حقیقت هر شیء با دیدن زوایای آن است. محقق باید هم عالم باشد و هم متبّع باشد و هم باید حول موضوعات علمی که در مورد آن، تتبع کرده است، توان ارزیابی داشته باشد و نظر بدهد؛ این می‌شود تحقیق. پژوهش، تأمل دقیق در موضوعات و داشتن دید جامع و فراگیر نسبت به اطراف موضوع و شناسایی احکام آن است.

شما پژوهش را تا چه اندازه برای اساتید و فضلاء طلاب حوزه علمیه، لازم و ضروری می‌دانید؟

من احتمال می‌دهم که این آیه کریمه «وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ لِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ» (توبه: 122)، مربوط به تحقیق و پژوهش باشد. تفقه یعنی فهم درست و عمیق. این فقه که فهم عمیق است، برای محقق است. بنابراین، محقق به معنای واقعی یعنی فقیه در موضوعات و اگر کسی محقق نباشد، فهم درست در دین، با ابعاد مختلف آن را به دست نیاورده است. چنین شخصی روحیه تحقیق پیدا نکرده است. در پی فهم درست و عمیق نرفته است تا مطالب را درست هضم کند، بررسی کند و خود به ابعاد مختلف قضایا برسد؛ رسیدن به کنه مقالات، کار محقق است. برخی افراد، مدرّس خوبی هستند و مطالب یک کتاب را از روی عبارات، خوب می‌فهمند، اما محقق نیستند.

لطفاً برخی از موضوعاتی را که از اولویت پژوهشی برخوردار هستند، معرفی نمایید؟

مقام معظم رهبری (دام‌ظله‌العالی) در هر سخنرانی، یک سوژه‌ای را مطرح می‌کنند. عناوینی که ایشان در هر سال مشخص می‌کنند، در واقع خط دادن و محور مشخص کردن برای جامعه اسلامی است. اگر باور داریم که دین ما، دین خداست و برای تأمین نیازهای زندگی دنیوی و اخروی آمده است و به وسعت زندگی انسان‌ها، احکام و قوانین وجود دارد، باید ببینیم امروزه کدام موارد دین، بیشتر مورد نیاز بشر است و در خصوص آن‌ها، کاری صورت نگرفته است. امروزه در مسائل فرهنگی، این هجومی را که دنیای غرب و دنیای مادی‌گری و شیطنت، به اساس ادیان الهی، توحید، قرآن، معنویت، اخلاق و انضباط دینی دارد، باید موضوع‌یابی کرد. باید اساس تفکر مادی را بررسی کرد و دریافت که آن‌ها از کجا شروع کرده‌اند و فعلاً کدام یکی از این هجمه‌ها پرمخاطره است. موضوع‌شناسی خود یک کار تحقیقی است. ابتدا باید موضوعاتی را که در اخلاق، اسلام، سیاست و اقتصاد وجود دارد، شناسایی کرد و سپس به موضوعاتی که روی آن‌ها کار نشده است، پرداخت. راجع به نماز و طهارت و نجاست به اندازه کافی در قرون متمادی کار شده است، اما بر روی حکومت و شئون حکومتی و لوازم حکومتی، در مسائل مدیریتی، در مسائل اقتصاد و بانکداری، در خصوص بانک، ظاهراً کارهایی صورت گرفته است، اما این کارها عمده‌تاً چندان عمیق نیستند. هم‌چنین در حوزه علوم انسانی که مقام معظم رهبری (دام‌ظله‌العالی) چند بار تذکر داده‌اند، ما نیاز به کارهای جدی داریم. در حقوق هم همین‌طور است؛ در مسائل قضایی هم همین‌طور است. این‌ها مسائلی هستند که اگر امروز پیاده شوند، احیای دین صورت می‌گیرد و فقدان آن یا ابتلای به التقاط است، یا تحجّر است و یا مبتلا شدن به مسائلی مانند سکولاریسم است. موضوعات دینی و اساساً دین برای زندگی است و برای زندگی اسلام، چارچوب و مطلب دارد که این‌ها کار نشده و مورد استفاده قرار نگرفته است.

شما نسبت میان استاد و پژوهش را چگونه ارزیابی می‌فرمایید؟

یکی از لوازمی که به نظر می‌رسد در حوزه علمیه، بسیار اهمیت دارد، این است که ما باید در مدارس، استاد پژوهش داشته باشیم تا طلبه را در بدو ورود با حقیقت پژوهش و نحوه کار پژوهشی آشنا کند. طلبه در بدو ورود بداند هنگامی که می‌خواهد در مسئله‌ای وارد شود، محققانه صاحب‌نظر شود و از آن‌جا عبور کند. البته این کار، تنها با استاد پژوهش، عملی نیست، بلکه اساتید هم باید، هم استاد ببینند، هم موضوع‌شناس شوند و هم با طلبه‌های خودشان کار پژوهشی کنند. از این طریق، طلبه درمی‌یابد که پژوهش، ضروری است و می‌تواند ارائه نظر کند و ابتکار داشته باشد. طلبه هم قدرت تعقل را در خود می‌بیند و هم تشویق به کار پژوهشی می‌شود. در تحقیق گاهی طلبه می‌خواهد پرواز کند، اما استاد آمادگی آن را ندارد و در کارهای عادی خود رسوب کرده است.

یکی از محورهایی که جشنواره علامه شعرانی برای آن تشکیل شده است، این است که تا اساتید، اهل نوشتن و پژوهش نشوند، نمی‌توان انتظاری از طلبه‌ها داشت حضرت عالی برگزارِ جشنواره‌های علمی را در سطح حوزه علمیه تا چه میزان برای رشد پژوهش در میان حوزویان مؤثر می‌دانید؟

این کلید زدن کار و آغاز بیداری پژوهشی است. ما در این مسیر، میدان مسابقه برای دانشمندان و اندیشمندان آینده خودمان داریم؛ آن‌ها را در جبهه‌ای وارد می‌کنیم تا خط‌شکن باشند و ممتاز شوند و پیروزی به دست آورند؛ این خود یک فرهنگ‌سازی است؛ یعنی طرح این قضیه و برگزاری جشنواره، معرفی ممتازها، این‌ها فرهنگ‌سازی است. خلاصه، این جشنواره، مطلع خوبی است.

با توجه به این که جشنواره امسال، نخستین دوره از جشنواره علامه شعرانی (ره) در استان تهران است، حضرت عالی چه توصیه‌ای برای رشد

کمی و کیفی این جشنواره دارید؟

به نظر می‌رسد که بسیاری از اساتید ما به همان سبک متداول حوزه‌ها خو کرده‌اند و بعضی از آن‌ها علی‌رغم داشتن استعداد بالا، توجه ندارند که چه موضوعاتی امروز تعطیل شده است و چه مسائلی مهم است. من معتقدم که بهتر است برگزارکنندگان این جشنواره، موضوعات مهم را اعلام کنند. بعضی‌ها بسیار زحمت می‌کشند و روی مسائلی کار می‌کنند که یا کار زیاد روی آن‌ها صورت گرفته است و یا اگر هم کار نشده است، ارزش وقت گذاشتن ندارند. استاد و پژوهشگر، این ذوق را دارد که در اوقات خود فکر کند و به مسائل بی‌فائده نپردازد. باید استاد راهنمایی که کار او مشاوره است و در مسائل، طی طریق کرده است، در هر منطقه‌ای وجود داشته باشد و استادان به مشورت با او بپردازند. همچنین موضوعات کار نشده اعلام شود که هر کس با ذوق و سلیقه خود، موضوعات را انتخاب کند. کتابخانه‌هایی که کتاب‌های مورد نظر را نسبت به موضوعات مشخص شده دارند، معرفی شوند و در اختیار قرار داده شوند. همچنین آموزش‌های رایانه‌ای ارائه شود و پژوهشگران به کتابخانه‌ها متصل شوند. باید امکانات لازم را فراهم کرد؛ چرا که شما می‌خواهید مؤلف باشید و قصد تولید دارید. کسانی که دنبال تولید هستند، باید سرمایه و سبک استفاده از سرمایه را هم در برنامه‌ریزی خود در نظر داشته باشند. اگر می‌شد، همایش‌هایی برگزار می‌شد و اساتید فن در این جهت، هم اهمیت قضیه و هم سبک تحقیق را در حد اساتید، به‌طور فشرده بیان می‌کردند. موضوعات هم بیان می‌شد و داوطلبان با توجه به مذاق خود، موضوعات را انتخاب می‌کردند.

در پایان اگر توصیه‌ای به اساتید و طلاب اهل قلم جهت بهینه‌سازی روند پژوهش در مسیر حرکت علمی آن‌ها دارید، بفرمایید. در قرآن کریم، خداوند منان به قلم و حاصل قلم، قسم یاد کرده است: «ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ» (قلم: 1) خداوند وقتی قسم یاد می‌کند، در واقع مطالبه حق تعالی است و قصد بیان اهمیت مسئله را دارد. خداوند تعلیم خود را نسبت به نبی اکرم (ص) به وسیله قلم مطرح می‌کند: «الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» (علق: 4) این آیات پیام دارد. کسانی که پیرو پیامبر اکرم (ص) هستند و تربیت شده قرآن هستند، باید قلم به دست شوند. در حدیث شریف آمده است که «الجهاد جهادان: جهاد بالبيان و جهاد بالبنان»؛ رسماً در این جا، این دو اسلحه را ابزار مجاهد نام برده است.

بنابراین امروز جنگ فرهنگی، حساس‌ترین جنگ‌ها است و مخاطره عظیمی برای جهان اسلام و برای نسل جوان ایجاد می‌کند. در اینجا علامه حلی می‌خواهیم، علامه طباطبایی می‌خواهیم، علامه مطهری می‌خواهیم، که هم در بُعد پاسخ‌گویی و هم هجمه به این‌ها، فعال باشند. روی این، کار نشده است. کسانی که ذوق نویسندگی دارند، ولی مهارت لازم را کسب نکرده‌اند، برای این‌ها واجب کفایی است که در صحنه حاضر باشند. می‌توان گفت که یک ضرورت الهی است که از دین دفاع کنند؛ از آئین الهی، از حریم اعتقادات، از این فقه مظلوم، از این نظام مظلومی که امام (ره)، ایجاد کردند، دفاع کنند. مقام معظم رهبری (دام‌ظله‌العالی) برای اولین بار بود که فرمودند: اگر اسلام، حداقلی شود، همان چیزی است که دشمنان ما می‌خواهند. اگر بخواهیم اسلام جامع، بنا شود، این کار حوزه است و ما نمی‌توانیم از دولت مطالبه کنیم. باید مراجع تقلید، مدرّسین و به‌خصوص مدرّسینی که در متن حوزه‌ها، تولید فکر می‌کنند و طلبه می‌سازند، تلاش کنند. هر مدرّس در حوزه درسی خود می‌تواند به دروس و طلبه‌ها جهت بدهد و مسیر آن‌ها را روشن کند و حساسیت دین و خواست الهی، مطالبات اولیاء و انتظارات امام زمان (عج) را برآورده کند. این دین همه جهان را اداره می‌کند و منتظران باید مقدمات ظهور را فراهم کنند تا حضرت بیاید و این جهان را اداره کند. امیدوارم بشارت‌های بیشتری از شما بشنویم.